

DR. NAGY LAJOS:

PARASZTI JÖVEDELMEK ÉS JÖVEDELEMDIFFERENCIÁK

Napjainkban nagyon időszerű a paraszti jövedelmek színvonalának és arányainak a vizsgálata. Hiszen mintegy 10 év telt el a mezőgazdaság szocialista átszervezése óta, ez elegendő idő a tapasztalatok levonására. Most fejeztük be a harmadik ötéves tervünket, amelynek egyik jövedelempolitikai célja a munkás-paraszt jövedelmek kiegyenlítése volt. Nem utolsó sorban azért is indokolt a paraszti jövedelmek vizsgálata, mert a negyedik ötéves tervben a paraszti jövedelmek színvonal-növelésén kívül, fontossá válik a reáljövedelmek belső struktúrájának a megváltoztatása is.

A paraszti jövedelmek alakulásával kapcsolatos viták egy része már eldőlt, más kérdésekben még tovább folyik. Ma nem annak a magyarázata hiányzik, hogy a paraszti jövedelmek *arányosan*, (tehát gyorsabb ütemben, mint más népességcsoportok jövedelmei) emelkedtek, hanem inkább az, hogy a parasztság alapvetően maga teremtette meg ennek *forrásait*, és hogy a paraszti jövedelmek növekedése egyben *munkásérdek* is, mert ösztönzi a mezőgazdasági termelés és termelékenység növekedését. (Ismeretes, hogy a nem mezőgazdasági népesség minden második forintját élelmiszerre költi.)

I. A PARASZTI JÖVEDELMEK SZÍNVONALA ÉS SZERKEZETE

A paraszti jövedelmek vizsgálata a munkás-parasztosztály *viszonya* szempontjából fontos kérdés. De mit tekintünk a szocialista termelési-gazdasági viszonyok és a termelőerők (technika) mai szintjén *parasztságnak*? A parasztság legáltalánosabb technikai-gazdasági értelemben *foglalkozási* ágat jelent, a mezőgazdaságban kifejtett tevékenységet, amely mezőgazdasági terméket állít elő és ennek során keletkezik jövedelme is. Az így felfogott paraszti fogalom mögött azonban a legkülönbözőbb tevékenységi körök, gazdasági szektorok stb. húzódnak meg. Egyrészt a paraszti *foglalkozás* nehezen különíthető el a mezőgazdaság vertikális integrációjának előrehaladásával, hiszen az üzemen belüli integráció azt jelenti, hogy a közvetlen mezőgazdasági tevékenység mellett van közvetett mellék- és kiegészítő mezőgazdasági tevékenység, amely már ipari tevékenység (pl. az üzemi gépjavitás, a mezőgazdasági termék feldolgozás). A közvetlen mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódik ipari tevékenység is (az ipari bedolgozás és szolgáltatás). Másrészt a paraszti munkát végzők eltérő *tulajdonviszonyok* hordozói. Így a szövetkezeten belül tagok mellett dolgoznak alkalmazottak is. Paraszti munkát végeznek a tsz-tagok és a kisszámú egyéni

(magan) termelők is. Harmadrészt a régebben egységes paraszti munkát végző családok megoszlanak *paraszti és ipari munkát végző családokra*.¹

A parasztság meghatározásánál kiindulhatunk a marxista—leninista *osztály fogalmából* is, ami azonban egészen más dimenzió, mint a munka (foglalkozás) jellege szerinti megkülönböztetés. A parasztság, mint osztály, *társadalmi-gazdasági* értelemben a tulajdoni (elsajátítási) viszonyok meghatározott kifejezése. Mégpedig a mezőgazdaság anyagi-termelési feltételei és a termelők egyesülése meghatározott módjainak és formájának a kifejezése. Amikor a parasztság egységes (vagy csaknem egységes osztály), akkor tulajdoni-termelési viszonyait a következők jellemzik: a) a munkaerejének és az anyagi termelőerőinek az egysége; b) a munkaerő (munka) nem áru volta; c) a személyes jövedelmének a gazdaság (gazdálkodás) eredményétől való *jelentős* függése. Az elsajátítás ilyen módja a *kisárutermelő középparasztságra* jellemző a kapitalizmusban, ahol a parasztság nem alapvető társadalmi osztály. Továbbá *minőségi eltéréssel* a felépült szocializmusban, ahol a termelőszövetkezeti parasztság a társadalom alapvető osztálya. Az egységes termelőszövetkezeti parasztság tulajdonosi jellemzői *a munkás-tulajdonosokhoz viszonyítva*: a) a munka és a termelőeszközök közvetlenebb kapcsolata; b) ezzel összefüggésben a tulajdoni elkülönültség kifejezettebb volta. Ezek az ismérvek megnyilvánulnak abban, hogy nagyobbak a jövedelmi egyenlőtlenségek, korlátozottabb a munkaerő mozgása a szektoron belül, az adott tsz kollektíva közvetlenül nem tulajdona más tsz-eknek, stb. *A paraszti kistermelő tulajdonosokhoz* viszonyítva pedig: a) a gazdasági *atomizáltság* hiánya; b) a *polarizációs* fejlődés kizártsága a jellemző. A kifejezettebb tulajdoni elkülönültség ellenére mi az alapja tulajdonilag az egységes szocialista paraszti osztálynak? Egyrészt az, hogy a termelőszövetkezeti tulajdon is társadalmi (szocialista) tulajdon, mivel — ha nem is úgy, mint az állami tulajdonnál, tartalmilag és mechanizmusbelileg is létezik a *társadalmi elsajátítás*. (A szövetkezeti szektor termelésének koordinálása, a népgazdasági tervbe való beillesztése, a gazdasági környezet kialakítása, a jövedelem átcsoportosítás lehetősége.) Másrészt — ha a különbözőzeti járadék miatt sajátosságokkal is — de az elosztás alapelve a *munka szerinti elosztás*. S végül a termelőerők fejlődése, itt is kiváltja a termelés *koncentrációjának és integrációjának előrehaladását*. A paraszti jövedelmek vizsgálata szempontjából a fentiekből az következik, hogy kiemelkedő szerepe van a *tsz-parasztság jövedelemviszonyainak*.

A jövedelemviszonyokban nem szabad figyelmen kívül hagyni a tulajdoni-osztály szempontokat: így nyomon kell követni a munkások (alkalmazottak) és a tsz parasztság, az egyéni termelők jövedelemalakulását. A mai időszakban azonban sokkal árnyaltabban kell a népességcsoportok jövedelmét megkülönböztetni: a) *A munka szerinti elosztás tartalmában és formájában közeledés* történt az állami és szövetkezeti szektor között. Az állami vállalatok jövedelemelosztása *tartalmában* közeledett a szövetkezetihez, mivel a személyes jövedelmek függenek a vállalati eredménytől. A szövetkezetek jövedelemelosztása *formájában* közeledik az államihoz, mivel a munkaegység részesedést felváltotta a folyamatos garantált munkadíj. b)

1. A paraszti jövedelmeket a legújabb statisztika úgy ábrázolja, mint a *mezőgazdaságból eredő jövedelmeket*, ahol a fizikai munkát végző paraszt jövedelme csak a mezőgazdaságból ered és jövedelmébe a) munkabér és pénzrészesezés; b) a lakossági szektor áruértékesítése; c) saját termelésből eredő fogyasztás tartozik.

Az osztályellentmondások a szocializmus teljes felépítésének időszakában nem egyetlen és alapvető ellentmondások, hanem olyan ellentmondások léptek ezek mellé, mint a termelés és a fogyasztói szükségletek, a gazdasági egységek és a különböző munkafajták közötti ellentmondások. Ezért a jövedelemkülönbségeknek sem alapvető forrásai az osztálykülönbségek. c) A „parasztság jövedelme” túlzottan heterogén fogalom, mert pl. a paraszti kategória tartalmazza a szövetkezeti vezetőket, a szellemi munkások, a szak- és szakképzetlen tsz-tagok, az alkalmazottak, az állami gazdasági munkások jövedelmét.

Ezért helyes a jövedelmeknek a munka jellege és szintje szerinti megkülönböztetése. Így van mezőgazdasági és nem mezőgazdasági jellegű munka, van szellemi és fizikai munka és vannak tiszta és kettős jövedelműek. Így a „parasztság” az állami és termelőszövetkezeti gazdaságok fizikai dolgozóit tartalmazza.²

A személyi jövedelemelosztás folyamatában a következő mozzanatok érdemelnek figyelmet: a jövedelmek színvonala, növekedési üteme, struktúrája, arányai (differenciáltsága) és a jövedelmek mozgásirányai.

a) A jövedelem színvonalát vizsgálva a parasztság összes reáljövedelme a II. ötéves terv időszakában 18⁰/₀-kal növekedett, míg a III. ötéves terv időszakában 41⁰/₀-kal. A parasztság összes reáljövedelmének növekedési üteme a III. ötéves tervben tehát 2,3-szor gyorsabb volt, mint a II. ötéves tervben.

1. SZ. TÁBLÁZAT

A főbb népességcsoportok egy főre jutó reáljövedelem-indexei 1960—1970 között

Év	Munkások és alkalmazottak		Reáljöv. össz.	Parasztság		Összesen
	Személyes reáljövedelem	Természetbeni társ. juttatás		Személyes reáljövedelem	Természetbeni társ. juttatás	
1960	100	100	100	100	100	100
1965	117	121	117	115	146	118
1970	155	149	154	165	184	166
1965	100	100	100	100	100	100
1970	133	123	131	143	126	141
Évi növekedési ütem						
1961—65	3	4	3	3	8	3
1966—70	6	4	6	7	5	7

Forrás: Termelés, foglalkoztatottság, a lakosság jövedelmei, fogyasztása. 1971. KSH.

2. Az új jövedelem statisztikában „paraszti” jövedelemnek minősül a mezőgazdasági ágazatban aktív fizikai dolgozó jövedelme és ha a családban nincs nem mezőgazdasági fizikai dolgozó.

b) A paraszti és a munkás reáljövedelmek* növekedési ütemét tekintve a II. ötéves tervben 1⁰/₀-kal, a III. ötéves tervben 10⁰/₀-kal nőttek gyorsabban a paraszti jövedelmek, a növekedési ütemkülönbség tehát 10-szeres volt.
 c) A III. ötéves tervben a munkások reáljövedelme 31⁰/₀-kal, a parasztszágé 41⁰/₀-kal nőtt. Tehát a növekedési ütemkülönbség mintegy 0,3-szeres. (Lásd 1. sz. táblázat.) d) A fentieknek megfelelően a parasztlak évi összes jövedelme 1969-ben csaknem elérte a munkásokét, mivel 99,1⁰/₀-át tette ki. (2. sz. táblázat.)

2. SZ. TÁBLÁZAT

A főbb népességcsoportok jövedelemarányai (évi jöv. összege folyó áron) 1969-ben

Népességcsoport	Személyes jövedelem		Természetbeni-tár. adalmi juttatások		Összes jöved.		Népccsop. %-os aránya
	Ft	Munkások jöv. % ⁰ / ₀ -ban	Ft	Munkás jöv. % ⁰ / ₀ -ban	Ft	Munkás jöv. % ⁰ / ₀ -ban	
Munkások	15 683	100	2307	100	17 990	100	38,9
Parasztlak	15 142	102	1680	72,8	17 822	99,1	19,3
Kettős jövedelműek	16 529	105	1666	72,2	18 195	101,1	11,8

Forrás: Ua. mint 1. sz. táblánál.

3. SZ. TÁBLÁZAT

Az átlagos állományi létszámra jutó havi jövedelem a mezőgazdasági nagyüzemekben és az állami iparban (folyó áron)

Megnevezés	Átlagos áll. létszámra jutó havi jöved. Ft				1966—100	Tsz-tagok havi jöv. a többiek % ⁰ / ₀ -ában		Tsz-tagok m. órára jutó jöv. a munka % ⁰ / ₀ -ában	
	1966	1970	1970	növekedés jutó jöved.		1966	1970	1966	1970
Mg. tsz -ekben (nyugdíjasok nélkül)	1250	1836	8,94	147	—	—	—	—	
Allandó alkalmazottak	1946	2227	10,36	114	64	87	86		
Allami gazd.-ban ^{a)}	1820 ^{c)}	2293	10,68	126	69	79	84		
Allami iparban ^{b)}	1846	2270	12,38 ^{d)}	123	68	81	75		

- a) nyugdíjasok és részes művelők nélkül
- b) Teljes munkaidőben foglalkoztatottak
- c) 1967-es adat
- d) 1969-es adat fizikai állományban.

Forrás: Mezőgazdasági adatok 1971. 2—3. KSH. 1971.

A parasztság jövedelmét vizsgálunk kell az *osztályismérvek* alapján is. Ennek során a dolgozó tsz-tagok (nem nyugdíjas) munka szerinti jövedelmének összevetése kínálkozik az ipari munkásság, illetve az állami gazdaságok dolgozóinak ilyen jövedelmével. Eszerint: a) A dolgozó tsz-tagok (nem nyugdíjasok) munka szerinti jövedelme a *III. ötéves terv időszakában 47⁰/₀-kal nőtt*. Az állami gazdaságokban 26⁰/₀-kal, az állami iparban 23⁰/₀-kal. Tehát mintegy *2-szerese volt a tsz-tagok jövedelmi növekedésének üteme*. b) 1966-ban a tsz-tagok átlagos havi jövedelme 67⁰/₀-a volt a munkásokénak, 1970-ben 81⁰/₀-a. A tsz-tagság munkából származó átlagos havi nominál jövedelme tehát még *jelentősen elmarad* az ipari munkásokétól. c) Az egy munkaóra jutó jövedelemben 1970-ben még nagyobbak az eltérések, hiszen a tsz parasztság egy munkaóra jutó jövedelme csupán *75⁰/₀-a az állami ipari munkásokénak*. Ennek oka főként az, hogy az átlagos havi jövedelem mögött a tsz-ben nagyobb munkaráfordítás húzódik meg. (Lásd a 3. sz. táblázatot.)

Ezzel kapcsolatban egyik kérdés az, hogy mennyiben van jogunk a tsz parasztság jövedelemviszonyait a nominál jövedelmek alapján vizsgálni? Helyénvalónak tartjuk, bár az egy keresőre jutó havi nominál jövedelmek kevésbé átfogó mutatói az életszínvonalnak, mint az egy főre eső reáljövedelmek, de mégsem elhanyagolhatók, mert az életszínvonal adott időszakban való megragadásában és a munkaerő mozgásban az átlagos nominál személyi jövedelemnek legalább akkora szerepe van, mint az árindex-szel korrigált reáljövedelemnek. A másik kérdés az, hogy miért mondhatjuk azt, hogy a parasztság reáljövedelme elérte a munkásokét, a tsz-tagság nominál jövedelme pedig még nem? Ennek az a magyarázata, hogy a „parasztság” népességcsoportjában szerepelnek az állami gazdasági dolgozók, a tsz alkalmazottak, az egyénileg dolgozó parasztok, és ezek együttes reáljövedelme magasabb a tsz-tagokénál.

A jövedelemelosztásban a jövedelem-színvonal mellett nem kis szerepet játszik a *jövedelem biztonsága*. Akkor biztonságos a jövedelem, ha a munkadíj színvonalában csökkenés nem következik be, és ha az emelkedése folyamatos és egyenletes. A paraszti (kettős jövedelmű) háztartások 69⁰/₀-ában 1962—65 között emelkedett a nominál jövedelem, 31⁰/₀-ában pedig csökkent. 1966—69 között 77⁰/₀-ában emelkedett, és 23⁰/₀-ában csökkent. A munkás (szellemi) háztartásokban ezek az adatok 1962—65-ben 74, 26, 1966—69-ben 82, 18. Megállapíthatjuk: a) hogy a paraszti háztartások *jövedelembiztonsága 1965—69 között növekedett (66—77-re)*; b) hogy a *munkás jövedelmek biztonsága nagyobb*; c) hogy a jövedelem biztonságban a paraszti háztartások „*nem érték még utól*” a munkás háztartásokat. Ez annál is inkább figyelemre méltó, hogy e tekintetben nem történt közeledés, mert ugyanakkor a nominál jövedelmek növekedési üteme a mezőgazdaságban jóval gyorsabb volt. (1962—1965 között a munkás jövedelmek egy főre 15⁰/₀-kal, a parasztiak 19⁰/₀-kal, 1966—1969 között pedig 20 és 27⁰/₀-kal nőttek.) Ez azt sejteti, hogy a jövedelembiztonságban is jelentősebb a differenciálódás a paraszti háztartásokban.

A „személyes jövedelem” fogalmát több értelemben használja a közgazdaságtan: a) minden jövedelem a személyes (tehát nem termelő) fogyasztásban kerül felhasználásra. b) Személyes rendelkezésű jövedelem a *munka szerinti* pénz és természetbeniből + a pénzbeli társadalmi juttatásból áll. c) A tsz-ekben a munka és a föld után járó jövedelmeket személyi jövedelemnek nevezik.

A személyes jövedelem elosztásban nemcsak a jövedelem színvonala játszik szerepet, hanem a *jövedelmek strukturája is*. A *paraszti jövedelmek* szerkezetét megkülönböztetjük a jövedelemszerzés *jogcíme, forrásuk és a rendelkezés szerint*. A *dolgozó tsz-tagok* jövedelmi strukturáját ezen kívül jellemzi még a *pénz és természetbeni jövedelmek aránya, a közös és háztáji gazdaságból eredő jövedelmek viszonya, stb. is*.

A paraszti jövedelmek *jogcímeik* szerint összetevődnek: a) a munkabérből és pénzrészesedésből; b) a lakossági szektor áruértékesítéséből; c) a saját termelésből eredő fogyasztásból. 1967—69 között az össz évi jövedelemben 51,5⁰/₀-ról 57,4⁰/₀-ra nőtt a pénzbeli jövedelem aránya, a természetbeni jövedelmeké pedig 48,5⁰/₀-ról 42,6⁰/₀-ra csökkent. Ez egyben azt is jelenti, hogy csökkent a saját termelésből való fogyasztás. A pénzjövedelmek strukturája pedig úgy változott, hogy megnőtt a munkabér és a részesedés aránya 37,4⁰/₀-ról 43,2⁰/₀-ra, a lakosság áruértékesítéséből származó bevételei rovására. Ezek a tények azt jelzik, hogy ha lassan is, de a mezőgazdaságban is előrehaladt a technikai-gazdasági munkamegosztás. A szocialista szektor árutermelése gyorsabban nőtt a lakossági szektor árutermelésénél. S végül azt, hogy a jövedelemelosztás (munkadíjazás) formái közelednek az állami ipar jövedelemelosztási formáihoz. Az ipari foglalkoztatottak jövedelmében viszonylag nagyobb a pénzjövedelmek aránya, mint a parasztságnál. Viszonylag stabil árszínvonal mellett ez a fogyasztás gazdaságosabb strukturáját és a jövedelmek felhasználásában nagyobb konvertálhatóságot biztosít. A parasztságnál ennek egy másik vetülete az élelmiszerfogyasztás nagyobb aránya a fogyasztási szerkezetben és a szolgáltatások vásárlásának kisebb súlya. (Lásd a 4. sz. táblázatot.)

A személyes jövedelmek *forrásaik* szerint lehetnek *munka szerinti jövedelmek, természetbeni társadalmi juttatások és egyéb jövedelmek* (vagyoni utáni jövedelmek, nyereségek stb.). A paraszti jövedelmek szerkezetére a jövedelmi források alapján vizsgálva a következők a jellemzők: a) Az 1 főre jutó nominál jövedelmen belül a parasztság *munkából származó jövedelme gyorsabban nőtt*, mint a munkásságé (mintegy 4⁰/₀-kal), a társadalmi juttatások azonban csak 3⁰/₀-kal nőttek gyorsabban a parasztságénál; b) a parasztságnál a társadalmi juttatások aránya a nominál jövedelmen belül jóval kisebb, 14⁰/₀, a munkásokénál pedig 23⁰/₀. c) A tárgyalt időszakban *nem növekedett a jövedelmen belül a juttatás aránya a keresetekhez viszonyítva*. (1969-ben is 86:14 volt, mint 1967-ben). d) A fentieknek megfelelően 1969-ben a parasztek munkajövedelme 110⁰/₀-a volt a munkásokénak, a *juttatási jövedelme pedig csak 65⁰/₀-a*. (Lásd az 5. sz. táblázatot.)

Az életszínvonal növekedésének fontos strukturális kérdése a *munkakeresetek és a juttatások viszonya*. Elvontan vizsgálva azonos összjövedelem, függetlenül annak első arányaitól, azonos életszínvonalat biztosít. A valóságban azonban ez nem így van, mert egyfelől az ingyenes juttatások kielégítenek olyan szükségleteket, amelyeket az egyén (a család), még viszonylag nagy pénzjövedelem mellett is hátrább rangsorol. A művelődési,

A mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelmek
szerkezete jogcímek szerint
(folyó áron)

	1967	1969
	százalékos megoszlás	
1. Munkabér és pénzrészesezés	37,4	43,2
2. Lakossági szektor áruértékesítése	14,1	14,2
Mezőgazdasági eredetű pénzjövedelem	51,5	57,4
3. Saját termelésből eredő fogyasztás	48,5	42,6
Összesen	100,—	100,—

Forrás: A lakosság jövedelme és fogyasztása 1968—1969. KSH. 1970.

egészségügyi, szociális juttatásokra gondolunk. Ezek viszonylag kisebb arányával is magyarázható a parasztság (és bizonyos értelemben a falu) viszonylag visszamaradt általános és szakmai műveltségi színvonala. Ugyanakkor az a paradox helyzet áll elő, hogy a társadalmi juttatások alacsonyabb volta kikényszeríti a munka szerinti jövedelmek magasabb színvonalát (arányát), amelyet viszont nem az említett szükségletek magasabb szintű kielégítésére használnak fel.

Másfelől a társadalmi juttatások biztosítják a munka szerinti elosztás érvényesülését. Ugyanis, ha alacsony a társadalmi juttatások szintje, akkor a nagyobb munkateljesítményű családokban, ha több eltartott jut egy keresőre, akkor a nagyobb munkajövedelem nem érezteti hatását a család jövedelmére.

Végül nyilvánvaló az, hogy a mezőgazdaságban a munka szerinti jövedelmek nagyobb aránya a termelés és termelékenység emelésének nagyobb ösztönzője. Ez azonban nem indokolja, hogy a társadalmi juttatások arányainak viszonylag alacsony voltát és lassúbb növekedését. Ugyanis olyan társadalmi rétegről van szó, amely a mezőgazdaság történelmi elmaradottsága következtében azoknak a szükségleteknek a kielégítésében van elmaradva, amelyek kielégítésének forrása a társadalmi (közvetett) juttatások. Ha a parasztság társadalmi juttatásai gyorsabban nőnek, mint az összlakosságé, illetve, mint a parasztság munkajövedelmei — a hátrányok behozásának időszakáig — ez nem okozza a termelés gazdasági ösztönzésének alászását a következők miatt:

a) Amennyiben *megfelelő jövedelemtöbblet* áll rendelkezésre évenként a személyes jövedelmek növelésére, és ez a több és jobb munkára ösztönzés céljainak megfelelően van elosztva, akkor a gazdasági ösztönzés megvalósulhat függetlenül a keresetek és juttatások növekedési ütemétől. b) A következő tervidőszakban a *mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma csökken*, a foglalkoztatottak aránya a nem munkaképesekhez képest csökken, ez önmagában is biztosítja az egy főre jutó munkadíjalap (részesezési alap) növelését. c) A termelési folyamatban *működő paraszti munkaerő* munka-

*A főbb népességcsoportok 1 főre jutó jövedelmének
szerkezete a jövedelem források szerint
(folyó áron Ft)*

Népesség- csoportok	Munkából és egyéb forrásból szár- mazó jövedelmek			Társadalmi juttatások						Összesen		Összes jövedelem			
	1967	1969	Index 1967= 100	pénzbeni		természetbeni				1967	1969	Index 1967= 100	1967	1969	Index 1967= 100
Munkások	12353	13900	112	1432	1700	119	2013	2291	114	3445	3991	116	15798	17891	113
Parasztok	13246	15335	116	715	905	127	1455	1672	115	2170	2577	119	15416	17912	116
<i>Százalékos megoszlás</i>															
Munkások	78	77		9	10		13	13		22	23		100	100	
Parasztok	86	86		5	5		9	9		14	14		100	100	
<i>Munkások = 100</i>															
Parasztok	107	110		49	53			73		63	65		98	101	

Forrás: A lakosság jövedelme és fogyasztása 1968—1969. KSH. 1970.

A főbb népességcsoportok jövedelmének szerkezete a rendelkezés jellege szerint
(folyó áron)

Népességcsoport	Személyes jövedelem				Összesen		Természetbeni-társ. juttatás		Összes jövedelem							
	pénzbeni		természetbeni		1967	1969	1967	1969	1967	1969	1967	1969				
	1967	1969	1967=100 %	1969	1967=100 %	1969	1967=100 %	1969	1967=100 %	1969	1967=100 %	1969				
Munkások	12544	14398	115	1241	1202	97	13785	15600	113	2013	2291	114	15798	113	17891	113
Parasztok	9063	11352	125	4898	4888	99	13961	16240	116	1455	1672	115	15416	116	17912	116
<i>Százalékos megoszlás</i>																
Munkások	79	80	8	7	87	87	13	13	100	100	100	100	100	100	100	100
Parasztok	59	64	32	27	91	91	9	9	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>A munkások = 100</i>																
Munkások	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Parasztok	72	78	395	406	101	104	72	73	98	98	98	98	98	98	98	98

Forrás: A lakosság jövedelme és fogyasztása 1968—1969-ben. KSH. 1970.

díja gyorsabban nőhet, mint a ráeső társadalmi juttatások, mivel a pénzbeli társadalmi juttatások jelentős része, pl. a nyugdíj, a gyermekneveléssel összefüggő juttatások egy része, az ösztöndíj, stb. nem a közvetlen termelők jövedelmei, hanem a családi jövedelmek. Ezért a társadalmi juttatások nagyságánál különbséget kell tenni a paraszti család 1 főre eső, a termelő dolgozóra a családi jövedelemből jutó és a termelő dolgozóra közvetlen jutó ingyenes társadalmi juttatások között. A paraszti jövedelmek szerkezetére a rendelkezés jellege szerint a következők a jellemzők: a) A paraszti jövedelmeken belül a *személyi jövedelem 1967—69 között 16⁰/₀-kal nőtt*, a természetbeni juttatások 15⁰/₀-kal. A személyes jövedelmen belül a pénzbeli jövedelem 25⁰/₀, a természetbeni jövedelem pedig 1⁰/₀-kal csökkent. Így nem változott meg 1967—69 között a személyi jövedelem és a természetbeni juttatás aránya (91:9), de megváltozott a személyi jövedelmen belül a pénzbeli és a természetbeni aránya 59:32-ről 64:27-re nőtt. A természetbeni társadalmi juttatásokban mutatkozó különbségek nem csökkentek. c) Így a paraszti pénzbeli személyes jövedelmek a munkásokénak 1969-ben 78⁰/₀-át teszik ki, a természetbeni személyes jövedelem pedig mintegy 4-szerese a munkásokénak. (Lásd a 6. sz. táblázatot.)

A *tsz-tagok* — az osztályismérvek szerinti parasztság — jövedelmi struktúrájában a következő változások történtek: a) A *tsz-tagok személyi jövedelmében csökkent a vagyon szerinti jövedelmek földjáraadék szerepe*. 1966—1970 között 10⁰/₀-kal csökkent a járadék abszolút összege, a tagok részesedésében való aránya pedig 6,6⁰/₀-ról 4,5⁰/₀-ra csökkent. b) A termelősövetkezeti családok jövedelmében *megnőtt a közös gazdaságból eredő rész* a háztáji gazdaságból eredő rész rovására. 1966-ban a jövedelmek 50,5⁰/₀-a, 1969-ben 43,0⁰/₀-a származott a közös gazdaságból.³

Ezek után a következő kérdéseket kell megválaszolnunk: *Egyrészt* mi a forrása a paraszti jövedelmek gyors növekedésének, más ágazatok jövedelmének „átcsoportosítása”, vagy a mezőgazdaságban végzett hatékonyabb munka? *Másrészt* mivel a reáljövedelem az életszínvonal fő mutatója, azonos-e a két népességszámú életszínvonal is? *Végül* a jövedelmek ilyen „aránytalan” növekedési üteme a két népességszámú között az utóbbi években nem sérti-e a *munka szerinti elosztás törvényét*? A politikai-ideológiai munka szempontjából is fontos annak vizsgálata, hogy a parasztság jövedelmi viszonyainak javulása mennyiben saját munka tevékenységének eredménye, ill. mennyiben mezőgazdaságon kívüli tényezők hatására következett be. A kérdésre válaszolva megállapíthatjuk, hogy a paraszti reáljövedelmek növekedésének fő oka a parasztság több és hatékonyabb munkája, de szerepet játszott a szocialista állam gazdasági támogatása és a mezőgazdasági termelők árszínvonal emelkedése is.

A paraszti életszínvonal emelkedésének tényezői a következők: a) A termelősövetkezeti gazdasági önállóság növekedése (visszaállítás) az utóbbi években sokakban azt a véleményt alakította ki, hogy a szövetkezetek bruttó jövedelem megosztása során túlzottan előnyben részesítik a személyes jövedelmeket a felhalmozással szemben. Ez nem következett be, a *felhalmozás aránya növekedett a személyes jövedelmekhez képest*, az életszínvonal nem a „jövő fogyasztása”, a felhalmozás rovására nőtt. A felosztható szövetkezeti bruttó jövedelemnek a fejlesztési alap (felhalmozás) 1966-

3. Forrás: Mezőgazdasági adatok. 1. 1970. KSH.

ban 22⁰/₀-a, 1969-ben 25⁰/₀-a, 1970-ben 27⁰/₀-a volt. A bruttó jövedelmen belül a munkadíjalap és a fejlesztési alap megoszlása pedig 1966-ban 77:23, 1969-ben 74:26, 1970-ben 76:24 volt.⁴ A termelészövetkezetek tiszta vagyona 1966—1970 között mintegy 87⁰/₀-kal nőtt.

b) Növekedett a III. ötéves terv időszakában a *mezőgazdaság* termelése, az árutermelése és az eleven munka termelékenysége. A mezőgazdasági termékek bruttó értéke 1966—70 között 1961—65-höz viszonyítva 15,6⁰/₀-kal nőtt. (1966—1969 között 12⁰/₀-kal növekedett.) A mezőgazdasági termékek nettó termelési értéke mintegy 8⁰/₀-kal nőtt ugyanebben az időszakban. (1966—1969 között 13⁰/₀-kal.) A mezőgazdaság termelészövetkezeti szektorának közös gazdaságaiban a *bruttó termelés* 1966—1969 között 18⁰/₀-kal nőtt. 1961—65-höz képest 1966—70. évek átlagában 26⁰/₀-kal nőtt. A *nettó termelés* pedig ugyanebben az időszakban mintegy 9⁰/₀-kal emelkedett. (1966—1969 között pedig 21⁰/₀-kal.)

Az eleven munka termelékenysége a mezőgazdaságban 1965—1970 között 2,4⁰/₀-kal nőtt évente. Ez, igaz kisebb ütemű termelésnövekedés, mint az iparban, de a nemzeti jövedelem növekedése a mezőgazdaságban, 141⁰/₀-ban a termelékenység növekedéséből származott, mivel a létszám évente 0,7⁰/₀-kal csökkent. A mezőgazdasági tsz-ekben az egy munkaóra jutó *bruttó termelési érték* 1966—1970 között 25 Ft-ról 28 Ft-ra, 12⁰/₀-kal növekedett (1969-ben 29 Ft, 16⁰/₀-kal magasabb).

c) A paraszti jövedelmek növekedésének forrása volt a *kiegészítő tevékenység növekedése és ezzel a tsz termelési struktúrájának változása*. 1968—1970 között a termelészövetkezetek kiegészítő⁵, pontosabban alaptevékenységen kívüli árbevétele 60⁰/₀-kal növekedett. Az árbevétel belüli aránya 13⁰/₀-ról 18⁰/₀-ra növekedett. A tevékenységi kör bővülése nagyobb foglalkoztatottságot, így nagyobb bruttó jövedelmet biztosított.

d) A paraszti jövedelmek növekedésében szerepet játszott az, hogy a jövedelem növekedése mellett növekedett a *felhasznált munkamennyiség is*. Mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdaságaiban a ledolgozott munkaidő 1966—1970 között 10⁰/₀-kal nőtt. (1966—69 között 15⁰/₀-kal.) Az egy tsz-tagra jutó munkanap (10 órás) 14⁰/₀-kal nőtt. Míg az állami iparban 1967—1970 között a foglalkoztatottak átlagos havi munkaideje 175 órától 164 órára csökkent, a tsz-tagoknál a havi munkaidő 166 órától 188 órára nőtt. Így 1970-ben az egy dolgozó tag 15⁰/₀-kal több havi munkaidőt teljesített, mint az ipari munkás.

A mezőgazdaságban tehát egységnyi munkára kisebb munkadíj jut, illetve ugyanolyan személyes jövedelem mögött nagyobb munkaerőkifejtés van.

e) A jövedelem növekedés volt a *felvásárlási árak növekedése is*. A mezőgazdasági termelői értékesítési árak indexe (1966=100) 1970-ben 117⁰/₀ volt. Ennek a személyes jövedelmekre való kedvező hatását lerontotta a mezőgazdaság által felhasznált ipari termelőeszköz árak növekedése és a parasztság fogyasztói árindexének 1,6⁰/₀-os emelkedése.⁶

4. Mezőgazdasági adatok. 2—3. 1971. KSH. 1971.

5. Statisztikailag régebbi csoportosítás szerint ide tartozik: az ipari és építőipari tevékenység, kereskedelmi árás, közlekedési tevékenység stb.

6. Itt említjük meg, hogy az üzemviteli állami támogatásnak az a része, amely árkiegészítés, vagy jövedelemkiegészítés, szintén forrása volt a személyes jövedelmek növekedésének.

E tények alapján nem túlozunk, ha megállapítjuk, hogy a III. ötéves terv a parasztság életszínvonalának alakulásában döntő változást hozott, mert az életszínvonal legfontosabb jellemzőjét, a reáljövedelmet tekintve a parasztság elérte a munkásosztály jövedelemszintjét. *S mondhatjuk, hogy ez a parasztságot érintő harmadik nagy vívmánya a szocializmus építésének, a földreform és a mezőgazdaság szocialista átalakítása után.*

Vajon az, hogy a parasztság reáljövedelme megfelel a munkásokénak azt jelenti-e, hogy a két népességcsoport életszínvonala is közel azonos? Már az előzőekben is utaltunk arra, hogy a parasztság életszínvonala több területen elmarad a munkásokétól. Mivel magyarázzuk ezt? Az életszínvonal komplex fogalom, amely magában foglalja a jövedelem termelés, elosztás és felhasználás mozzanatait egyaránt. Továbbá az életszínvonal nem csupán a jólétnek egy bizonyos szintje, amelyet az anyagi javak és különböző szolgáltatások mennyisége, minősége, struktúrája és választéka határoz meg, hanem ezen kívül magában foglalja a jólét biztosításának bizonyos „környezetét” is, azt, hogy a jólétet milyen természeti és társadalmi körülmények között érik el, *mennyi munkaráfördítással, milyen munkafeltételek között, és milyen az életszínvonal biztonsága.* Ezt figyelembe véve a parasztság életszínvonalát a következő területeken marad el a munkásokétól: a) A jövedelem felhasználásban, a *fogyasztás struktúrájában.* Hiszen a parasztsági fogyasztásában nagyarányú az élelmiszerfogyasztás és a lakásépítkezési kiadás. 1969-ben a parasztság élelmiszerkiadásai 11⁰/₀-kal, építkezési kiadásai 36⁰/₀-kal nagyobbak, mint a munkásoké. Viszont jóval kisebb a fogyasztásában a súlya az iparcikkeknek, a szolgáltatásoknak. 1969-ben az iparcikk-fogyasztás 89⁰/₀-a (a tartós fogyasztási cikk vásárlás 68⁰/₀-a), a szolgáltatások 56⁰/₀-a a munkásoké. A parasztság fogyasztásában tehát az anyagi javak és az ingatlan javak még mindig jelentősebb szerepet játszanak, és háttérbe szorúlnak az ember sokoldalú fizikai-szellemi fejlődéséhez nélkülözhetetlen szolgáltatások. A parasztság reáljövedelmében hiába van nagyobb arány a munkajövedelmeknek, ennek elköltésekor ezt nem csoportosítja át *szubjektív és objektív okokból, magasabb fogyasztási struktúrát kifejező termékek és szolgáltatások vásárlására.* (Pl. a kommunális szolgáltatások alacsony szintje.)

b) A parasztság személyes jövedelmének keletkezését tekintve egyrészt megállapíthatjuk, hogy viszonylag kisebb az *aránya a pénzbeli és az ingyenes juttatásoknak,* ez szintén akadálya a nagyobb általános és szakmai műveltség megszerzésének. Másrészt az osztályismérvek alapján vett *termelőszövetkezeti parasztság átlagos jövedelmei kisebbek,* mint az állami iparban dolgozóké. Harmadszor a parasztság jövedelmében a pénzjövedelmek kisebb aránya szintén kedvezőtlenebb helyzetet teremt a parasztság számára.

c) A jövedelmek bizonytalansága is nagyobb a paraszti jövedelmeknél.

d) A mezőgazdasági technika-technológia mai szintjén — és a növénytermelésben még hosszú ideig — *a paraszti munka munkahelyi körülményei, feltételei rosszabbak.* Másrészt az *egységnyi munkajövedelem mögött nagyobb munkaráfördítés áll.* A munka nagyobb nehézsége a mezőgazdaságban a munka szerinti elosztás elve szerint úgy minősül, mint a több, vagy jobb munka, ezért nagyobb a jövedelemigénye is.

Elvéve még napjainkban is találkozunk olyan nézetekkel, amelyek nem tartják indokoltnak a paraszti személyes jövedelmek ilyen mértékű és gyorsabb növelését. Ezt a következőkkel indokolják: a személyes jövedelmek mindig függvényei a munka termelékenységének, s míg a munka termelé-

kenysége alacsonyabb a mezőgazdaságban, mint az iparban, addig ennek is alacsonyabbnak kell lennie. A gyors jövedelem növelés tudatosan visszatartja a mezőgazdasági munkaerőt, noha a fejlett országokhoz képest a mezőgazdasági keresők száma nálunk még mindig magas. A mezőgazdasági keresők, főleg a fiatalok „átcsoportosulása” más népgazdasági ágakba nem alapvetően a reálkeresetek viszonylag alacsonyabb volta miatt történik, hanem a rosszabb munkakörülmények (munkafeltételek) és az alacsonyabb közvetett juttatások miatt. E szerint tehát a paraszti reáljövedelem (vagy a tsz munkajövedelem) növekedése elszakad a munka szerinti elosztás szocialista törvényétől.

Kétségtelen, hogy a parasztság, vagy a tsz-tagok munkajövedelmei az elmúlt időszakban gyorsabban növekedtek, mint a mezőgazdasági munka termelékenységé. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a munka szerinti elosztás alapvetően sérelmet szenvedne a mezőgazdaságban. Először is a munka termelékenységé, ha alacsonyabb is a mezőgazdaságban, mint az iparban, de nem a statisztikák által kimutatott mértékben. Hiszen a termelékenységi mutatók számításánál használt *mezőgazdasági árak a bázis években is alatta voltak* a társadalmi ráfordításoknak. Másodszor a munka termelékenységé a közvetlen termelő munkájának minőségén és szakképzettségén kívül a termelőtől független tényezőktől is függ, a munka technikai felszereltségétől, a termelőeszközök saját jövedelemből való megszerzési lehetőségétől. Harmadszor a mezőgazdasági munka ma még alacsonyabb szakképzettséget kompenzálja a munka nagyobb nehézsége, a kedvezőtlenebb munkakörülmények. Negyedszer a munkaerő mezőgazdaságban tartásának legalább olyan eszköze a jövedelemszint, mint a munkakörülmények. S ha a mezőgazdaság technikai-technológiai ellátottságát nem tudjuk még olyan szinten biztosítani, hogy csökkentjük a mezőgazdasági népességet, akkor erre a jövedelmi ösztönzést is fel kell használni. S végül kimutattuk azt is, hogy nem volt túl gyors a tsz-tagok jövedelem növekedése, hiszen egységnyi munkára jutó átlagkeresetek még — a gyors növekedés ellenére is — kisebbek, mint az állami szektorban. A szocializmus vívmányának tekintjük azt, hogy a *jövedelemparitást* a munkás-paraszt jövedelmekben, egy bizonyos területen, ti. az egy főre jutó összes reáljövedelemben biztosítani tudjuk. Több fejlett európai tőkés ország „törvénybe” iktatta a paraszti-munkás jövedelemparitást, ezt azonban nem tudták megvalósítani. Bár több fejlett tőkés országban a mezőgazdasági munkásjövedelmek gyorsabban nőnek az ipari munkásokénál. A „parasztság” jövedelme azonban ennek ellenére mindinkább elmarad a munkásokétól, annak következtében, hogy a tulajdonos-termelő parasztok jövedelme stagnál, vagy csökken.

A fentiekből az is következik, hogy a következő időszakban — mint azt az MSZMP X. kongresszusa is elhatározta — a) a paraszti és munkás össz reáljövedelmek növekedési üteme azonos lesz; b) a tsz-parasztság átlagos havi pénzjövedelmét gyorsabb ütemben indokolt növelni; c) a parasztság jövedelmi struktúráján belül egy bizonyos ideig a társadalmi (főleg) ingyenes juttatások gyorsabb növelésére kell törekedni.

II. A PARASZTI JÖVEDELMEK DIFFERENCIÁLÓDÁSA ÉS OKAI

A jövedelmek differenciálódásának mértéke

A paraszti (és kettős jövedelmű) népességcsoport jövedelmének mozgására 1966—69 között az volt a jellemző, hogy a közepesnél alacsonyabb jövedelműek közül sokan elérték a közepes jövedelműeket. A munkások (szellemiek) közül a közepes vagyónúaknál magasabb jövedelműek aránya növekedett inkább. Az összlakosság jövedelemszóródására az volt a jellemző, hogy 1965—70 között a három alsó jövedelmi kategóriába tartozók aránya 57,8⁰/₀-ról 27,5⁰/₀-ra csökkent. A három felső kategóriába tartozók aránya pedig 9,3⁰/₀-ról 30,7⁰/₀-ra nőtt. A középső jövedelmi kategóriákba tartozóké pedig 32,9⁰/₀-ról 42,1⁰/₀-ra nőtt. A fenti adatok arra mutatnak, hogy a lakosság jövedelmének differenciálódása csökkent, de ezen belül nagyobb volt a szóródás csökkenése a paraszti jövedelmeknél.⁷

Az egy főre jutó paraszti jövedelmek szóródása kisebb volt, egyfelől, mert a paraszti háztartásokban a kereső-eltartott arányának nincs olyan differenciáló hatása, mint a munkás háztartásokban. Mivel az eltartottak is „dolgoznak”, s ha nagyobb a család, általában nagyobb a háztáji (kiegészítő) jövedelem. Másrészt kedvezőbb az eltartottak-keresők aránya. Erre utal az is, hogy míg a munkás háztartások átlagos taglétszáma 1970-ben 3,25, addig a paraszti háztartásoké 2,67. Ugyanakkor a munkajövedelmek nagyobb aránya a társadalmi juttatásokhoz képest az 1 főre eső jövedelmek differenciálódása irányába hat.

A jövedelem-differenciákat vizsgálhatjuk a munkásokra és a tsz parasztoakra (keresőkre) jutó munka szerinti jövedelmek alapján is. Az állami ipar munkásai legtöbbször kereső 10⁰/₀-a és legkevesebbet kereső 10⁰/₀-a munkabérének relatív különbsége mintegy 3-szoros, az abszolút különbség mintegy 2400 Ft.⁸ A mezőgazdasági termelészövetkezetekben dolgozó tagok közül a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába (havi 500 Ft, vagy kevesebb) tartozik mintegy 21⁰/₀, a legmagasabb jövedelmi kategóriába (2916 Ft, vagy ennél magasabb jövedelmi kategóriába) 9⁰/₀ tartozik. Tehát a relatív jövedelem-differencia az összes tsz-tagokat figyelembe véve mintegy 6-szoros.⁹ A relatív jövedelem-differenciák a tsz-tagok között azért nagyobbak, mert a legalacsonyabb jövedelmek alacsonyabbak, illetve viszonylag nagy az ide eső tsz-tagok száma.

A tsz-tagok nagyobb relatív jövedelem-differenciáinak több oka van. Egyrészt a tulajdoni elkülönültség erőteljesebb volta miatt a személyes jövedelmek jobban függenek a tsz bruttó jövedelmétől, s a bruttó jövedelmek a tsz-ek között szintén nagyobb mértékben differenciáltak. Másrészt a tsz-en belül a munkadíjalap képzésének kevésbé egységes és szabályozott volta miatt. S végül a havi átlagos teljesített munkamennyiség különbözősége miatt.

A III. ötéves tervben a tsz-tagok munka utáni jövedelem-differenciái csökkentek, a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozók aránya 1966—1970 között 32⁰/₀-ról 22⁰/₀-ra csökkent, a legmagasabb jövedelműek aránya

7. Termelés, foglalkoztatottság, a lakosság jövedelmei és fogyasztása. KSH. 1971.

8. Az állami iparban foglalkoztatott munkások létszámösszetétele, munkakörülményei és bérarányai. KSH. 1971.

9. A valóságos jövedelem-differenciák valamelyest kisebbek, mivel a nyugdíjas tsz-tagok is szerepelnek az adatokban.

pedig 18⁰/₀-ról 26⁰/₀-ra nőtt. (A középső jövedelmi kategóriákba tartozók aránya alig változott, 50⁰/₀-ról 48⁰/₀-ra csökkent.) A tsz-tagok közötti jövedelemdifferenciák csökkenése országosan nem jelenti azt, hogy a különböző tsz-ekben dolgozók átlagos jövedelemdifferenciái is csökkentek.¹⁰

Ha a munka utáni jövedelmek alapján csoportosítjuk a tsz-eket, akkor a jövedelemdifferenciák a következő képet mutatják: 1970-ben az egy dolgozó tagra (nyugdíjasok nélkül) jutó havi átlagkereset a legalacsonyabb jövedelmi kategóriában (a tsz-tagok 8.15⁰/₀-a tartozik ide) 1055 Ft, a legmagasabb jövedelmi kategóriában (a tagok 8,68⁰/₀-a tartozik ide) 2875 Ft.¹¹ Ilyen csoportosításban a relatív (százalékos) különbség csak mintegy háromszoros, hasonló a munkásokéhoz. Az abszolút (értékbeni) különbség kb. 1800 Ft, ami kisebb, mint a munkásoké. A jövedelemdifferenciákat elemezve arra a következtetésre jutunk, hogy ha az egész tsz-tagságot vizsgáljuk, összehasonlítva a munkásokstályal, akkor a tsz-tagok relatív és abszolút jövedelemdifferenciái nagyobbak, de kisebb mértékben nagyobbak az abszolút jövedelemdifferenciák. Ha a munka utáni jövedelem szempontjából csoportosított tsz-ek tagjainak átlagjövedelmét nézzük, akkor a relatív és az abszolút eltérések is kisebbek.

7. SZ. TÁBLÁZAT

A munka utáni jövedelmek differenciái a tsz-ekben 1970-ben

Munka utáni jövedelem	Tsz-ek száma	1 foglalkoztatott tagra jutó részesed.	Össz. = 100	1 munkanapra jutó részesed. és alk. bér.	Össz. = 100	1 tagra jutó évi átlagkereset	Össz. = 100	1 család háztáji termék értékesítésé	Össz. = 100
10 000 v. kevesebb	3	7 792	32	43	47	11 719	53	1191	45
10 001—15 000	186	14 460	58	62	68	12 803	57	1993	76
15 001—20 000	723	19 680	80	77	85	17 393	78	2921	111
20 001—25 000	817	24 931	101	90	100	22 364	101	2777	106
25 001—30 000	471	30 340	123	104	114	27 502	124	2322	89
30 001—35 000	162	36 842	149	120	131	33 400	151	2237	85
35 000 több	79	42 093	174	126	138	38 038	173	1268	48
Összesen	2441	24 721		91		22 160		2620	

10. Az összes tsz-tagság jövedelem-differenciáinál szerepelnek a nyugdíjas tagok is, de ezek aránya mintegy 13⁰/₀, így ez az alapvető tendenciákat nem változtatja meg.

11. Számítás a Mezőgazdasági Adatok, 1971.

A termelőszövetkezetek között meglévő munka szerinti jövedelemdifferenciák mellett a termelőszövetkezeteken *belüli* jövedelemdifferenciák vizsgálata különösen indokolt. A *szövetkezeteken belüli* jövedelemdifferenciák igen sokrétűek, egyrészt a munkafeladatok különbözőségéből (a különböző szakmájú, képzettségű) adódó eltérések a dolgozók jövedelmeiben, másrészt a munkafeladat teljesítésének szintjéből adódó eltérések, s a tsz-tagok és alkalmazottak közötti különbségek stb.

A termelőszövetkezetek között a munka jövedelemdifferenciák jelentősek (lásd a 7. sz. táblázatot). 1970-ben egy dolgozó tag évi átlagkeresete a legalacsonyabb jövedelmi kategóriában 53⁰/₀-a volt az országosnak és 31⁰/₀-a a legnagyobb munkajövedelmeknek. A legmagasabb jövedelmi kategóriájú tsz-tagok jövedelme 73⁰/₀-kal magasabb az országos átlagnál és 225⁰/₀-kal magasabb a legalacsonyabb jövedelmeknél. A munka jövedelemdifferenciák a tsz-ek között különösen akkor tűnnek nagyknak, ha figyelembe vesszük, hogy a tsz-tagok szakmai-képzettségi összetétele sokkal egységesebb, nagyrészt azonos fizikai munka. A tsz-tagok jövedelme közel azonos egyéni munkateljesítmények mellett szóródik, míg az iparban a szakmunkás, betanított és segédmunkás különböző egyéni munkateljesítményének megfelelően. Ennek oka, hogy egyrészt a tsz-ek közötti jövedelmi különbségeknek nagyobb a hatása a tsz-tagok munka szerinti jövedelmére, másrészt az, hogy azonos bruttó jövedelem mellett azonos munkateljesítmény díja különböző lehet attól függően, hogy hogyan osztják szét a bruttó jövedelmet $v + m$ -re.

A termelőszövetkezeteken *belüli* jövedelemdifferenciáknak napjainkban igen sok érdeklődést kiváltó formája a *tsz-tag és alkalmazottak* jövedelemaránya. Ezen kívül a tsz-tagok és az alkalmazottak számarányának alakulása.

Az alkalmazottak aránya a III. ötéves tervben a tsz-tagokhoz viszonyítva 14⁰/₀-ról 19⁰/₀-ra nőtt, mivel a tsz-tagok száma 7⁰/₀-kal csökkent, az alkalmazottaké pedig 26⁰/₀-kal nőtt. Amennyiben a fejlődési tendenciák a IV. ötéves tervben is hasonlóak lesznek, az alkalmazotti létszám a tervidőszak végén 35—40⁰/₀ körül lesz. E folyamat ellen hat a tsz-ek ipari kiegészítő tevékenységének bizonyos korlátozása, a tsz-tagok növekvő társadalmi-juttatás ellátottsága. Más oldalról e folyamat erősíti az újabban alaptevékenységbe sorolt területek alkalmazott igénye, az alkalmazottak nagyobb jövedelembiztonsága, a tsz-tagok társadalmi juttatásának alacsonyabb színvonalát.

Az alkalmazotti létszám növekedése azért is figyelmet érdemel, mert a létszámnövekedés 23⁰/₀-a az ifjúságból (háztartásból), 53⁰/₀-a más népgazdasági ágazatból történik. A munkakategória változás, a mozgás az alkalmazottak és tsz-tagság között jelentéktelen. Az alkalmazotti létszámcsökkenés 1970-ben 25⁰/₀-ban volt csak munkakategória változás, ezeknek is nagy része nem szövetkezeti tag lett. A fenti tényekből bizonyos konzekvenciák adódnak a tsz-tulajdon társadalmi-gazdasági lényegére, valamint a tsz-ek gazdálkodási mechanizmusára (vezetés-irányítás mechanizmusára) vonatkozóan.

Az állandó alkalmazottak egy munkanapra jutó jövedelme 1970-ben 104 Ft, a tsz-tagoké 89 Ft, tehát 12⁰/₀-kal magasabb. Az alkalmazottak a magasabb munkadíjhoz, alacsonyabb évi munkanap teljesítéssel jutottak. (A tsz-tagok évi 225, az állandó alkalmazottak 197 munkanapot teljesítették.) Ezen kívül az alkalmazottaknak a társadalmi juttatások szintje is magasabb. Az

alkalmazottak a *tsz-ek munkadíjalapjából így jóval nagyobb arányban részesednek*, mint az össz munkaráfordításból. Az alkalmazottak 19⁰/₀-át teszik ki a *tsz-tagságnak*, de jövedelmük a *tsz-tagok munkadíjainak 30⁰/₀-át teszik ki*.

Ha a *tsz-ből* származó munka utáni jövedelmek különbségei — mint ezt láttuk — nem is nagyok, jóval nagyobbak az évi átlagkeresetek differenciái. A *tsz-tagok* évi átlagkeresete 1970-ben 22 404 Ft, az alkalmazottaké 40 417 Ft, tehát mintegy 80⁰/₀-kal magasabb. (Az adatok azért térnek el, mert az alkalmazottak egyéb forrásból is jövedelemhez jutnak, pl. külön állami támogatás.) Ha nem is a *tsz-ből* származó jövedelem miatt, mégis az életszínvonalban és életmódban nagy különbségek vannak a két réteg között. Érdekes az is, hogy az alkalmazotti jövedelmek nem mutatnak szoros összefüggést az 1 kat. h.-ra jutó termelési értékkel. A legelső kategóriában 50 ezer Ft, a legmagasabban 32 ezer Ft volt az alkalmazottak átlagkeresete 1970-ben. Nincs szoros kapcsolat a földminőség és az alkalmazotti jövedelmek között sem. Az alaptevékenységen kívüli tevékenység sem befolyásolja egyértelműen az alkalmazottak átlagkeresetét, hiszen a legnagyobb ilyen tevékenységet folytató csoportban 32 ezer Ft az alkalmazottak évi jövedelme. Befolyásolja viszont a kiegészítő tevékenység aránya az alkalmazottak arányát az összfoglalkoztatottakon belül. Ahol a legalacsonyabb a kiegészítő tevékenység aránya, ott az alkalmazottak aránya 5⁰/₀, az országos átlag pedig kb. 17⁰/₀.

Az alkalmazottak és *tsz-tagok* között a feszültség egyrészt nem a *tsz-ből származó személyes jövedelmek* miatt van, hanem inkább az évi átlagkeresetek különbsége miatt van. Másrészt a jövedelemdifferenciáknál is nagyobb szerepet játszanak a két réteg viszonyában az alkalmazottiak nagyobb jövedelembiztonsága és a magasabb társadalmi juttatások. Harmadrészt nem annyira a jövedelemeltérések, hanem inkább az alkalmazotti létszámnövekedés az elgondolkoztató.

A fentiek természetesen nem szolgálhatnak érveléssel az alkalmazott-ellenességre a *tsz-ekben*, mert az alkalmazottak munkája termelékenyebb, biztosítják olyan tevékenységi körök bevezetését, amelyek az egész *tsz-tagság* foglalkoztatását növelik, a szakképzettségük is magasabb. Ebből az következik: 1) hogy az alkalmazotti kérdés azokban a gazdaságokban jelent problémát, amelyekben *nagy a kiegészítő tevékenység aránya*. (Itt a nem távoli jövőben elérik a foglalkoztatottak 50⁰/₀-át.) 2.) Az alkalmazotti átlagos keresetek nagy eltérése jelentős *jövedelmi feszültséget okoz*. 3.) Az alkalmazotti keresetek *kevésbé függenek a tsz-jövedelmektől*. Ez sérti a konkretizált munka szerinti elosztás elvét.

Vajon az alkalmazotti létszám növekedése, vagy már jelenleg is nagy aránya egyes szövetkezetekben érinti-e a *tsz-ek* társadalmi-gazdasági jellegét? *Először* ez a tulajdon szövetkezeti csoport jellegét nem változtatja meg. Az alkalmazottak számának növekedése nem teszi a *tsz-tulajdont* állami tulajdonná. A szövetkezeti tulajdonnak az a sajátossága, hogy a tulajdoni elkülönültségnek elsőbbsége van a társadalmi elsajátítással szemben, hogy az egyik szövetkezet kollektívája még közvetve, az államon keresztül sem tulajdonosa más termelőszövetkezet vagyonának, akkor is fennmarad, ha az alkalmazottak száma megnő. Az alkalmazotti munkaerő mozgása legalább annyira „szabad”, mint az állami vállalatok munkásaié, nincs meg a *tsz-tag*hoz hasonló tulajdoni kötöttsége. *Másodszor* az is világos, hogy a *tsz-alkalmazottak* munkaviszonyuk tartama alatt közvetlenebbül „tulajdonosai” a

tsz-nek, mint az állami vállalatoknak. Ha nincs is meg az alkalmazottaknál az elsajátítás mozzanatai közül a rendelkezés mozzanata, de megvan bizonyos mértékig a gazdálkodási, illetve a használati mozzanat. Ezért indokolt az alkalmazottak jövedelme a tsz jövedelme között szorosabb kapcsolat teremtetése. (Magától értetődően különbséget kell tenni a mezőgazdasági alaptevékenységben, valamint a kiegészítő tevékenységben dolgozó alkalmazottak között.) *Harmadszor*, azokban az ipari-mezőgazdasági szövetkezetekben, amelyekben nagy az állandó alkalmazottak száma, érdemes lenne gondolkodni arról, hogy a szövetkezeti öngazgatás rendszerébe ők is bekapcsolódjanak. Annál inkább, mert néhány szövetkezetben máris találkozunk olyan véleménnyel, hogy a tényleges gazdálkodást (amely tulajdonosi funkció) nagyrészt az alkalmazottak gyakorolják.

A termelőszövetkezetek között a tagok személyes jövedelemkülönbségeinek több oka van. A felhasznált eleven munka mennyisége, szakképzettség; állóalapok nagysága, technikai színvonala, összetétele, kihasználása; a vezetés színvonala; a termelési struktúra stb. A következőkben röviden a földminőség, az alaptevékenységen kívüli tevékenység és a háztáji gazdaság hatásával foglalkozunk. (Lásd a 8. sz. táblázatot.)

Az egy foglalkoztatottra jutó munkanap-felhasználás a különböző szövetkezetekben elég kiegyenlített (234—254 nap között). Ez nem döntő tényezője a munkajövedelmek differenciáinak. Ebből az is következik, hogy a gyengébb tsz-ekben *nem jelent lényeges forrást a jövedelmek nivellálásában a felhasznált eleven munkamennyiség növelése.*

A területegységre jutó *termelési érték* igen nagy szerepet játszik a jövedelmek differenciálásában. Hatására a legkisebb és legnagyobb jövedelmek 85⁰/₀-kal térnek el.

Az *aranykorona tiszta jövedelemmel* kifejezett földminőség a legalacsonyabb és legnagyobb jövedelmeket 34⁰/₀-kal téríti el. Az is kétségtelen azonban, hogy a földminőség a termelési érték személyes jövedelemre való hatásában is szerepet játszik. Az aranykorona tiszta jövedelem azonban igen jelentősen befolyásolja a tsz-tagok személyes jövedelmek szerinti megoszlását. A legrosszabb földön a tsz-tagok 32⁰/₀-a, a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába, 4⁰/₀-a pedig a legmagasabbba tartozik. (Ezek a számok a legjobb földön 13 és 11⁰/₀.)

Az is meglepő, hogy az aranykorona tiszta jövedelmek nagyságát jól követik az egységnyi területre jutó személyi jövedelmek. Az egy foglalkoztatottra jutó személyes jövedelmek mutatói (1 tagra jutó részesedés, 1 munkanapra jutó részesedési alap stb.) nem követik ilyen mértékben az aranykorona értékeket. (Pl. az 1 dolgozó tagra jutó részesedés a legrosszabb földön 21 780 Ft, az utána következő aranykorona csoportban pedig 21 097 Ft. A 14—16 aranykorona csoportban 27 458, a 18 aranykorona felett pedig 25 609. Az üzemviteli állami támogatás, mivel ennek jövedelemkülönbség mérséklő hatása van, játszik ebben fő szerepet. Továbbá a jobb földeken nagyobb a személyi jövedelem, mint az országos átlag.

A *kiegészítő tevékenység* az indirekt gazdaságirányítási rendszerben jelentősen hat a tsz-ek személyes jövedelemviszonyaira. Az alaptevékenységen kívüli tevékenység aránya kisebb mértékben differenciálja a személyi jövedelmeket, mint a termelési érték, de nagyobb mértékben, mint a földminőség. Ahol a kiegészítő tevékenység a legnagyobb (aránya 75⁰/₀-nál nagyobb az árbevételben), (40⁰/₀-kal nagyobb a személyi jövedelem. Az alap-

*A termelőszövetkezeti tagok munkajövedelmének differenciálódására ható
tényezők
(1970)*

Megnevezés	Összesen	1 kat. holdra jutó halmozatlan termelési érték Legrosszabb=100 átlag legjobb			Alaptevé. kívüli tev. aránya % Legrosszabb=100 átlag legjobb			1 kat. holdra jutó kat. tiszta jöved. aránykor. Legrosszabb=100 átlag legjobb								
		1500 Ft kevesebb	3001—4000 között	8000-nél több	5-nél keve- sebb	35,1—45 között	75-nél nagyobb	4-nél kisebb	10,1—12 között	18-nál nagyobb						
A foglalkoztatott (nem nyugdíjas) tagra jutó részesedés	24721	16976	22658	31445	133	185	23672	25069	32105	106	135	21780	25630	25609	118	118
1 munkanapra jutó részesedés és alkalmazotti bér	91	68	82	111	121	163	86	93	119	108	138	80	92	102	115	127
1 tagra (nem nyugdíjas) jutó évi átlagos jövedelme	22160	15429	20071	28581	130	185	20780	22489	29119	108	140	17721	23026	23676	130	134
1 családra jutó háztáji értékesítés és árbevétel	2620	1849	2835	2149	153	117	2339	2410	382	103	16	3340	2396	3187	72	95
1 foglalkoztatottra jutó munkanap	248	237	248	254	105	107	245	246	245	100	100	252	249	234	99	93

tevékenységen kívüli tevékenység¹² aránya a termék értékesítésből származó árbevételben 1966—70 között 13⁰/₀-ról 19⁰/₀-ra nőtt. A bruttó termelési értékből a gyengébb szövetkezetekben 28⁰/₀-kal, a legjobbakban 56⁰/₀-kal részesedik. A kiegészítő tevékenység nemcsak jövedelemkülönbségek forrása, hanem a termelési érték szerint rosszabb és jobb tsz-ekben a jövedelemkülönbségeket csökkenti is, mivel a gyenge termelőszövetkezetekben a kiegészítő tevékenység jövedelmezősége nagyobb, mint az alaptevékenységé. Pl. 1000 Ft állóeszközre számítva az alaptevékenység, a gyenge termelőszövetkezetben veszteséges (93 Ft — 20 Ft + 27 Ft), kiegészítő tevékenység pedig nyereséges (+470, +508, 515 Ft). Ezen kívül a kiegészítő tevékenység nyereségének a differenciái kisebbek a különböző szövetkezetek között, mint az alaptevékenység nyereségdifferenciái. A kiegészítő tevékenység eszköz-igénye jóval kisebb, mint az alaptevékenységé. A kiegészítő tevékenység területegységre jutó nyeresége 1970-ben 419 Ft, az alaptevékenységé 782 Ft volt. A jövedelem-nivelláló szerepét e tevékenységnek az is mutatja, hogy a rosszabb minőségű földeken nagyobb az aránya (a termelési értékben 1970-ben 39⁰/₀). A kiegészítő tevékenység megnöveli a gyengébb szövetkezetek felhalmozási lehetőségeit, ezért egyik forrása a későbbi személyes jövedelemkülönbségek csökkentésének.¹³

A kiegészítő tevékenység termelési értékének több mint 50⁰/₀-a az ipari tevékenységből származott 1970-ben. Az ipari (bedolgozó) tevékenység egy részét nem kis szerepet játszik a termelőszövetkezetek bruttó jövedelmének létrehozásában, másrészt az ipari tevékenység nagyobb arányú, mint az élelmiszeripari tevékenység. Ez nagyrészt azzal magyarázható, hogy e tevékenység iránt szükséglet mutatkozik a népgazdaságban. Ezt a szükségletet okozza többek között az is, hogy az ipari nagyvállalatok bedolgozó-kooperáló „társai” (a közép- és kisüzemek) a túlzott mértékű koncentráció miatt hiányoznak népgazdaságunkból. Továbbá a termelőszövetkezeti ipari bedolgozás is kisebb eszközigenyek és kisebb termelési volumenek miatt gazdaságosabb is lehet. Az e területen levő visszasságokat (visszaéléseket) korlátozó szabályozások teljes jogosságát és szigorát elismerve, a tsz-ek ipari-bedolgozó tevékenységének fenntartása indokolt.

Milyen szerepe van a háztáji gazdaságnak a családi jövedelmek differenciáiban? Említettük: a) hogy a háztáji gazdaságból eredő jövedelmek aránya csökken a közösből származó jövedelmekhez képest; b) minél magasabb az 1 dolgozó tagra jutó részesedés, annál kisebb a szerepe a háztáji gazdaságnak a családi jövedelemben. (1968-ban 28 ezer Ft feletti tagra eső évi részesedés esetén, a család háztájiból származó jövedelme 23⁰/₀ volt.) 10 ezer forint alatti évi részesedésnél pedig 65⁰/₀. Ezért a háztáji gazdaság nagyobb családi jövedelemkülönbségeket az alacsony jövedelmű tsz-tagok között okozhat.¹⁴ A családi jövedelemkülönbségek függenek a családi munkaerők számától is. c) Végül a háztáji gazdaságból eredő jövedelemkülönbségeket alapvetően az állattenyésztés szabja meg.

12. A statisztikai adatok a mezőgazdasági alaptevékenységet leszűkítve mutatják, mivel pl. a mezőgazdasági termékek feldolgozását kiegészítő tevékenységnek tekintik. 1971-ben a párt- és kormányhatározatok kibővítik az alaptevékenység körét.

13. Mezőgazdasági Adatok 2—3. KSH. 1971.

14. A termelőszövetkezeti közös és háztáji gazdaságok kapcsolata. Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1971.

A személyes jövedelemdifferenciák megítélése és szabályozása

Hogyan ítéljük meg a mezőgazdaságban a személyes jövedelemdifferenciákat, hogyan gyeztethetők össze a szocialista gazdaság törvényszerűségeivel? A jövedelemdifferencia nem más, *mint a termelési viszonyokban levő gazdasági elkülönültség (egyenlőtlenség) gazdasági formája*. A jövedelemdifferenciák önmagukban se nem jók, se nem rosszak. Mindig szembesíteni kell ezeket a szocialista gazdaság törvényeinek követelményeivel és a szocializmus társadalmi-politikai elveivel. Elméletileg a jövedelemdifferenciáknak olyannak kell lennie: a) amely megfelel az egyéni és társadalmi munka teljesítményeknek; b) tartósan ösztönöz a hatékony és arányos gazdaságfejlesztésre; c) a dolgozók valós politikai, szociális, erkölcsi érdekeit, igazságérzetét nem sérti.

A személyes jövedelemdifferenciák következnek: a) *a munka szerinti elosztás törvényéből és mechanizmusából*. Ezen belül abból, hogy a munka szerinti elosztás maga is tartalmaz egyenlőtlenségeket. A dolgozók képességei, (szellemi-fizikai-szorgalmi képessége) szakmája és képzettsége eltérő, és így más munkafeladatokat láthatnak el. Ezen kívül azonos képességű (azonos munkafeladatokat végző) dolgozók a legkülönbözőbb teljesítményeket nyújthatnak. A munkabérfunkciók a végzett munka arányától különböző méretekben téríthetik el a munkadíjakat. Így a munkaerő kereslete, kínálata, a jövedelmi preferenciák stb. b) A jövedelemdifferenciák másik lényeges oka *az áru gazdaság törvénye az értéktörvény*. Ugyanis a társadalmi érték és egyéni érték eltérése miatt az értéktömeg differenciálja a *vállalati jövedelmeket is*. A szocialista tulajdonnak nem figyelmen kívül hagyható sajátossága a személyes jövedelmeknek a vállalati (szövetkezeti) jövedelmektől való függése, amennyiben a vállalati jövedelmek nem szakadnak el a társadalmi hatékonyságtól. Ez az összefüggés a tsz-szektorban erősebb, mint az állami szektorban. Más szóval a munka- és jövedelemdifferenciák nemcsak a munkás képességei, hanem a gazdaság árutermelői pozíciójától is függenek. Ez nem mond ellent a munka szerinti elosztásnak, hanem ellenkezőleg, konkretizálja az árutermelés viszonyainak megfelelően azt a marxizmust, „hogy mindenki annyit kap a társadalomtól, amennyit neki ad”. Így összekapcsolódik az egyéni és társadalmi teljesítmény.

A termelőszövetkezetekben a jövőben a személyes jövedelemdifferenciák relatív nagysága nem, de az abszolút nagysága növekszik. Hiszen a jövő személyes jövedelemnagysága egyfelől a *ma felhalmozásától* függ; az álló- és forgóeszközök növekedésétől, összetételétől, színvonalától. Az egy kat. holdra jutó fejlesztési alap 1970-ben a jó szövetkezetekben 1999, a gyenge szövetkezetekben 138 Ft volt. Az egy foglalkoztatottra ezek az adatok 20 079 Ft és 2779 Ft voltak. A közel 13-szoros eltérés a felhalmozásban még ha a relatív különbségek csökkennek is, és ha a felhalmozás hatását nem is engedjük teljes egészében átgyűrűzni a fogyasztásra, a személyi jövedelmek abszolút differenciái növekszenek. Másfelől a nagyobb személyes jövedelmekkel a termelőszövetkezetekben nagyobb jövedelmezőség is jár. 1968-ban 300 tsz adatai alapján az 1 főre jutó átlagos személyes jövedelem 16 000 Ft, a vállalati jövedelmezőség rátája 7,4%, a 22 ezer Ft feletti személyes jöve-

delmi csoportban pedig 25,5⁰/₀.¹⁵ Így a személyes jövedelem és a fejlesztés kommulálódó kölcsönhatása érvényesül.

A mezőgazdasági termelészövetkezeti szektorban a személyes *differenciák mértéke és ezek szabályozása* napjaink sokat érintett kérdése. A termelészövetkezetekben a személyes jövedelem-differenciák túl nagyok, ha az *össz tsz-tagságra* vizsgáljuk (6-szoros). Nagyok, ha a *tsz-eket a munka utáni jövedelmek szerint* csoportosítjuk (5,4-szeres). Ha a *termelési érték* szerint csoportosítjuk a *tsz-eket*, akkor a jövedelem-differenciák kisebbek (0,85-szeresek). Ha a *munkajövedelmek* alapján csoportosítjuk a *tsz-eket*, más a differenciáltság mértéke akkor, ha az egy tagra jutó *részesedést* nézzük, vagy ha az egy tagra jutó *évi átlagos keresetet*. (Az előbbi differencia 5,4, az utóbbi 3,2-szeres.) Ebből az következik egyrészt, hogy nagyon csínján kell bánnunk a *jövedelem-differenciák megítélésével és szabályozásával*, és gazdasági elemzéssel meg kell határozni, hogy milyen *tartalmú jövedelem mutatóból indulunk ki*. El kell döntenünk, melyik jövedelem-differencia mutató az, amelyet a mezőgazdaságon belül és más szektorhoz való összehasonlításban közgazdaságelméletileg a legmegfelelőbb felhasználni.

A jövedelem-differenciák csökkentése érdekében az nyilvánvaló, hogy azoknak a *tsz-tagoknak* a jövedelmét kell növelni, amelyek függetlenül attól, hogy jó, vagy gyenge *tsz-ben* dolgoznak, a csoportátlagok alatt keresnek. Pl. még a legmagasabb jövedelmi kategóriában levő *tsz-eknél* is a tagok 14⁰/₀-a a 6000 Ft, vagy az alatt keres.

A gyenge (vagy megkülönböztetett támogatásban részesülő) *tsz-eknél* az adóterhek további csökkentése indokolt. Továbbá indokolt lenne a gyenge *tsz-ek* közül egy tervidőszakban meghatározott (mondjuk 50—80-at) kiemelni, amelyet egyszeri nagyobb összegű támogatásban részesítve tartósan kiemelnénk a gyenge kategóriából. Az ehhez szükséges alapok a jövedelem-növekményi adó, termelési adó, illetve a mai földadónak a különbözeti járadékadóvá való átalakítása és elvonása szolgálhatna.

A legmagasabb jövedelmi kategóriákba tartozó *tsz-ekben* sem túl magas a *havi átlagos kereset*, 3169 Ft. Ez a kereset csak a legalacsonyabb *tsz-tagok* jövedelméhez képest „sok”. Valamint azért jelentős, mert a mezőgazdaságban a lakosság *mintegy 35⁰/₀-a* tartozik az alacsony jövedelmi kategóriába. Ebből az következik, hogy a jövedelmi adók progresszivitását a legmagasabb jövedelmi csoportban is, főként az átlagtól felfelé eltérő *jövedelmeknél* kellene növelni.

A jövedelem-differenciák, ha a dolgozó tagok (nem nyugdíjasok) *évi átlagos keresetét* vizsgáljuk, a munka utáni jövedelem szerint csoportosítva a *tsz-eket*, kb. 3,2-szeresek. Ezek önmagukban nem nagy jövedelemkülönbségek. Ugyanakkor, ha azt vesszük, hogy a *tsz-tagok képességi-szakmai színvonal*a közel azonos. Így a közel azonos képességi-képzettségi szinten a jövedelem-differenciák túl nagyok. A *tsz-ekben* a jövedelem-differenciák mögött kevésbé a képességek-képzettségek (a munkafeladat) eltéréseivel kapcsolatos különbségek vannak, hanem inkább azonos képességekhez kapcsolódó nagyobb teljesítményről van szó. Ennek a nagyobb teljesítménynek egyéni és társadalmi (vállalati) eredője lehet. Az egyéni teljesítményekben a végzett munka intenzitálásában, mennyiségében nincs azonban olyan különbség, amely indokolná a nevezett jövedelemkülönbségeket. A vállalati teljesít-

15. Kristóf Jenő: A jövedelem-differenciálódás alakulása a termelészövetkezetekben 1968-ban. MÉM, 1969. 10. sz.

mény különbözősége az oka a viszonylag nagy jövedelemkülönbségeknek. Többek között a vállalat vezetése, az alapellátottság, a föld minősége. Ez más oldalról azt jelenti, hogy az értéktörvény személyes jövedelmeket differenciáló hatása nagyobb a mezőgazdaságban, mint a munka szerinti elosztás törvénye. Ennek magyarázata az, hogy szövetkezeti-társadalmi tulajdonon belül a tulajdoni-gazdasági elkülönültség mértéke nagyobb. Az előbbieket szerint ez nem ellentétes a munka szerinti elosztás konkrét felfogásával.

Ennél a kérdésnél elérkeztünk a személyes jövedelemkülönbségek és a földminőség viszonyához. Ha szorosán vesszük a tsz-ekben munka nélküli jövedelmek nem keletkeznek, mivel minden jövedelem forrása a munka. A jövedelmek elosztása is a munka szerint történik. A munkatermelékenységet gazdasági feltételek mellett természeti feltételek is meghatározzák. A kérdés az, hogy a jobb földminőség okozta különbözőzeti járadék milyen szerepet tölt be a munka szerinti elosztásban és mennyire indokolt elvonása. Ha feltételezzük, hogy a különbözőzeti járadék úgy oszlik $v+m$ -re, mint a bruttó jövedelem egésze (s ez jogos feltételezés) és a gazdasági feltételek azonosak, akkor ez azzal jár, hogy a jobb földeken nagyobb lesz a személyes jövedelem és a felhalmozás is. A felhalmozás növekedése a jó minőségű földeken hatékonyabb, ezért ez egybeesik a népgazdasági érdekekkel. Az, hogy a személyes jövedelem is nagyobb a különbözőzeti járadék következtében, nagyrészt ez is indokolt. Egyrészt a felépült szocializmusban a föld is elkülönült szocialista tulajdonban van, így a nagyobb vállalati hatékonyságnak a személyes jövedelmeket is növelni kell. Másrészt a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kialakuló szövetkezeti tulajdonnak az a sajátossága, hogy a kistermelő tulajdonból közvetlenül a kapitalista tulajdont „átugorva” alakult ki, ezért a kistulajdon „jegyeit” is magán viseli. Ez azt indokolja, hogy a jobb föld kisparaszti jövedelme után a szövetkezeti személyes jövedelem is magasabb legyen. A fentiek a különbözőzeti járadék egy részének a szövetkezeti bruttó jövedelem részeként való otthagytását indokolják. Másfelől az is nyilvánvaló, hogy a nagyobb vállalati-szövetkezeti bruttó jövedelem nem gazdasági tényezők, hanem tartósan ható természeti tényezők eredménye. Továbbá a különbözőzeti földjáradék elosztása a személyes jövedelemben feszültségeket okoz a tsz-ek között. Ezért a különbözőzeti járadék „állami szabályozása”, egy részének elvonása, feltétlen követelmény, Ezt a kérdést a mostani, 1971-ben javított adórendszer sem oldja meg. A földadó azokat a földeket is terheli, amelyek az árszabályozó földnél rosszabbak. Ez pedig inkább növeli, mint csökkenti a jövedelemkülönbségeket. A jövedelemadó szintén nem felel meg ennek a célnak, mert az árszabályozó földnél rosszabb földeken is fizetik, másrészt a progresszíven adózott magasabb személyes jövedelmek éppen úgy kapcsolatosak lehetnek gazdasági, mint természeti tényezőkkel. Ez a feladat csak a külön erre a célra bevezetett járadékadóval oldható meg. A járadékadó a termelési adóval és a jövedelem növekmény-adóval együtt a kedvezőtlen adottságú tsz-ek támogatásához járulhat hozzá. Ennek azonban két feltétele van: egyrészt tudományos alapokon nyugvó földértékelés, másrészt a mezőgazdaság jövedelmezőségének javulása. 1968-ban adatok szerint a mezőgazdasági jövedelem nem tartalmazza az eszköz (föld lekötésnek) megfelelő tiszta jövedelem részeket, és a fejlesztésnek csupán felét tudják saját erőből megvalósítani. A mezőgazdasági jövedelmezőség növelésének mindkét „forrását” ki kell használni, a költségcsökkentést és később az ár-színvonal növelést.